

RULAND AZ ÜRÜLÉKGYÓGYSZEREKRŐL

Az ürüléket orvosságként a népi gyógyászat világszerte alkalmazza. Rómában a bithüniai Aszklépiadész (Kr. e. 1. sz.) volt az első tanult orvos, aki gyógyszerként emberi ürüléket javallott betegeinek. Az idősebb Plinius (Kr. u. 1. sz.) *Historia Naturalis*ának 28. könyvében egy sor állati ürüléket ajánl orvosságként, többek közt tevetrágyát hajhullás, kecebogyót szemmel verés, fekete koca húgyát pedig epilepszia ellen. Ugyancsak gyakoriak az ürülékgyógyszerek Dioszkuridész (Kr. u. 1. sz.) és Galénosz (Kr. u. 2. sz.) munkáiban, de a bizánci összegzőknél, majd az arab orvosoknál is számos effajta receptet olvashatunk. Avicenna, egyebek közt, nyíl ütötte sebre ajánlja az emberi székletet.

Kétségtelen azonban, hogy a szkatoterápia virágkorát a 17. század második és a 18. század első felében élte. A legismertebb szkatoterapeuta, Christian Franz Paullini (1643–1712) háromszáz éve számos kiadást megért *Heilsame Dreckapotheke* című, először Frankfurtban, 1696-ban kiadott könyvében elsősorban a korábbi medicina pauperumok anyagából merített. A könyvünkben másutt is szereplő Daniel Becker (1594–1655) 1660-ban Londonban megjelent *Medicus microcosmus*ában szintén e hagyományt folytatta. A 17. században a tudományos irodalomban is megjelenik a székletgyógyszer: Rosinus Lentilius (1657–1733), a württembergi herceg orvosa a lipcsei *Ephemerides Medico-Physicae* című folyóirat 1694-es számában írt összefoglalást a szkatoterápiáról. A téma legteljesebb feldolgozása Martin Schurig (1656–1733) szász udvari orvos Drezdában, 1725-ben kiadott *Chylologiája* volt, amely már farmakognóziái elemzéseket is tartalmazott. Mindezeknél korábbi azonban egy szintén német orvos, Johann David Ruland *Pharmacopoea nova* című szkatotherápiája, amelyet szerzője Magyarországon a nyugati határhoz közeli kereskedővárosban, Modorban írt 1641-ben, majd a szintén magyarországi Lőcsén, illetve Nürnbergben adott ki 1644-ben.

Johann David Ruland (1605 körül–1647) neves orvoscsalád sarja, a híres ifjabb Martin Ruland (1569–1611) fia, és Johann Ruland unokaöccse volt. A wittenbergi egyetemre 1628-ban iratkozott be, ahol három disputációt tartott. Még 1636-ban is az egyetem polgárai közt említették: ennek magyarázata, hogy orvosi és filozófiai doktorátust is szerzett. 1640-ben egy sziléziai kisváros, Namslau (ma Namysłów, Lengyelország) orvosa volt, de 1641-ben már Magyarországon, a Pozsony melletti Modorban praktizált: itt fejezte be rendkívül érdekes fő művét.

Ez a kétszáz oldalnyi könyvecske – mintha valamilyen képzeletbeli gyógyszerraktár lenne – fejezetek helyett harmincöt thecára, azaz polcra oszlik. Minden thecának egy-egy állat felel meg. A könyv rendszere egyszerű: az embertől az emlősökön át a madarakig haladva sorolja föl ürülékük gyógyászati hasznait. (Halak, hüllők és rovarok ürülékei nem szerepelnek a gyűjteményben.) Az egyes fejezeteken belül betegségek szerint csoportosítja receptjeit. Összesen körülbelül százhatvan betegség ellen találhatunk itt recepteket, mágikus és empirikus gyógymódokat egyaránt. Az ürülékeket belsőleg és külsőleg is alkalmazó terápiák fajtái is változatosak: a füstöléstől a borogatásig, az amuletteken át a piluláig mindenféle módszer és gyógyszerforma felbukkan a gyűjteményben.

Johann Ruland, a nagybácsi rézmetszetes arcképe 1623-ból

Az idézetek származását Ruland mindig becsületesen megjelöli, a mű forrásai így könnyen azonosíthatók: ezek az ókori és kortárs szerzők mellett varázskönyvek, a magia naturalis körébe tartozó művek, illetve medicina pauperum hagyománya (*Thesaurus pauperum*). Ruland e bevallottan kompilatív munkájában igen széles körből merített: hetvenhét szerzőre hivatkozik, közülük tizenkét ókori, öt arab, tizenegy középkori, a többi 16-17. századi auktor. Az utóbbiak közt – a hat Ruland-rokon mellett – Paracelsus, Melanchthon, sőt Luther is megtalálható. A könyv legtöbb orvossága azonban – amelyek közt akad kozmetikum, afrodisziákum, ellenméreg, sőt tetűirtószer is – a *Thesaurus pauperum*ból származik.

I. polc

*Az emberi székletről*¹

Torokgyulladásra

Egy embert olyan kegyetlenül kínzott torkának állandó gyulladása, hogy már-már fulladással fenyegette, úgyhogy érvágást kell rajta végrehajtani. Valaki, aki éppen akkor érkezett hozzá látogatóba, egy kipróbált gyógyszert ígért neki a bajára, és meghagyta, ha legközelebb megint begennyed a beteg torka, még az érvágás előtt üzenjenek érte. Legközelebb hívták is. Miután bekente a beteg torkát a gyógyszerével, az illető azon nyomban meggyógyult.

Mikor pedig nemcsak az első beteg, hanem más, hasonló kórban szenvedők esetében is ismételten sikerrel járt, az állandó fulladásban szenvedő beteg, megfelelő díjazás ellenében, arra kérte, adja át neki az orvosság receptjét. Ez a beteg ugyanis jómódú és bőkezű ember volt. Miután pedig megállapodtak az eladási árban, az eladó kijelentette, hogy ez az orvosság bizonyos antipátia útján használ, csakhogy ez az antipátia olyan természetű, hogy annak, akit gyógyítanak, nem szabad tudnia arról, miből készült a szer. Utasította tehát a vevőt, hogy jelöljön ki valakit, aki számára kitanulja a gyógyszer elkészítésének módját, és aki megesküszik arra, hogy senki másnak el nem árulja a titkot, amíg az eladó él. De az, akit kijelöltek, akár még az ő halála előtt is kezelhetett bárkit, és nemcsak a saját gazdáját, hanem másokat is. Nekem azonban, noha nem kértem rá, szívesen és önként mintát adott a szerből. Bizony az a csodaszor² nem volt egyéb, mint attikai mézzel kevert, porrá tört gyerekürülék. Hanem az a gyerek, akitől a széklet származott, előtte kizárólag farkasbabot (lupinust) kapott enni, mégpedig olyat, amit fazékban jól megfőtt sós-élesztős tésztával szoktak enni. Inni meg óbort adtak neki, és mindezt közepes mennyiségben, hogy a gyerek tökéletesen meg tudja emészteni a táplálékot. Akkor gyűjtötték be a székletét, amikor az első étkezésem már túl volt, ám mikor a másodikon még nem. Aznap aztán megint ugyanazt kapta enni, aztán a harmadik napon megint begyűjtötték a székletét, majd kiszárítva alkalmazták. Ezt Galénosz írta le *Az egynemű gyógyszerek hatásáról* című könyvében (*De medicamentorum simplicium facultatibus*, 76. oldal).

¹ Joannes David RULAND, *Pharmacopoea nova in qua reposita sunt stercora et urine – ta empirika – pro omnius totius corporis morbis internis et externis perfacile ac optime curandis*, Norimbergae, M. Endter, 1644, 1–5.

² Inkább csodaszor.

Torokbajra

Torokbajok ellen árpával és lenmaggal kevert gyerekürülék jó. (Brunfels)³

Száj- vagy torokkiütés ellen

Vedd egy olyan csecsemő ürülékét, aki három napig nem evett egyebet, mint enyhén sózott és élesztőzött kenyeret, édesített farkasbabot vagy főtt tyúkhúst, majd óbort ivott hozzá. Ám mindebből csak közepes mennyiséget fogyasztott. Használd azt, amit jól megemésztett a csecsemő – írja Galénosz. Ezek szerint – Galénosz tanácsa alapján – a csecsemő ürülékét kell kiszárítani, majd erdei mézzel kell összekeverni. Aztán be kell kenni vele a torkot és a szájpadrást, vagy csak ujjal a szájpadrás közelébe kell tartani. (Szintén Brunfels)

Fulladás ellen

Azokra, akik már fulladoznak: tekerj emberi ürüléket rongyba, égesd el, és add a porát inni a betegnek. (Galénosz)

Angina⁴ ellen

Az emberi ürülék nagyon jót tesz angina ellen, ha rákenik. (Dioszkuridész)

Az ember és kutya ürülékéből készült, bikaepés borogatás nagyon jót tesz angina ellen és a nyelvcsap bajai ellen. (Otto Brunfels)

A mézzel kevert csecsemőszar és emberi ürülék hasonlóan jót tesz a torok bedagadása ellen. (Ugyanő)

---

³ Otto Brunfels (1488–1534) német protestáns orvos, teológus, botanikus.

⁴ Az angina akkoriban nemcsak szívszorulást, hanem asztmás fulladást vagy torokbedagadást is jelenthetett. Szó szerint „szűkület”.